

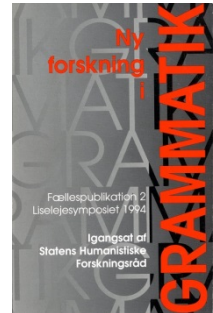
Ny Forskning i Grammatik

Titel: De to syntaktiske systemer i russisk

Forfatter: Per Durst-Andersen

Kilde: P. Durst-Andersen og J. Nørgård-Sørensen (red.).
Ny Forskning i Grammatik 2, 1995, s. 91-114

URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/nfg/issue/archive>

© Forfatterne og Odense Universitetsforlag 1995

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre numre af *Ny Forskning i Grammatik* (1993-2012) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

De to syntaktiske systemer i russisk

Per Durst-Andersen
Russiskprojektet

1. Introduktion

I Durst-Andersen 1992 forsøgte jeg at vise, at ren aspekt i russisk begrænser sig til handlingsverber, dvs. til verber, der skaber to grund-propositioner parret med to grund-situationer, medens såkaldte Aktionsartsverber kun findes inden for ikke-handlingsverber, dvs. inden for verber, der kun skaber een grund-proposition parret med een grundsituation. Jeg vil forsøge at vise, at den samme distinktion lader sig anvende på russisk syntaks. Dette giver to forskellige syntaktiske systemer:

(a) Et syntaktisk basissystem for handlingsverber, der baserer sig på de syntaktiske funktioner, som vi kender fra akkusative sprog, dvs. på subjekt, direkte objekt og indirekte objekt, og på de modsvarende semantiske roller, dvs. på agens, patiens og recipiens, samt på syntaktiske afledninger som intransivering og passivering. Dette system vil jeg kalde det akkusative system eller det transitive system.

(b) Et syntaktisk basissystem for ikke-handlingsverber, dvs. for tilstands- og aktivitetsverber, som baserer sig på de syntaktiske funktioner, som man kender fra ergative sprog, dvs. på subjekt og adverbial, og på de modsvarende semantiske roller, dvs. på tilstandsrolle, aktivitetsrolle og på determinator-rolle, der definerer ikke-handlingsverbers syntaktiske semantik inden for ergative sprog. Dette system vil jeg kalde det ikke-akkusative system eller det intransitive system, fordi alle syntaktiske strukturer - også de transitiv-lignende - er intransitive.

Jeg vil først forsøge at sandsynliggøre, at det ikke-akkusative system er grammatikaliseret på det propositionel-semantiske niveau, medens det akkusative system er grammatikaliseret på

det sætnings-semantiske niveau. Dernæst vil jeg påvise, at de to forskelligartede systemer har infiltreret hinanden, hvorved russisk har fået mange syntaktiske muligheder for at repræsentere, hvad der tilsyneladende er en og samme tilstand, aktivitet eller handling. Tilsidst vil jeg forsøge at formulere det sproglige kategoriseringsprincip, som vil kunne forklare, hvordan ikke-akkusative elementer kan overleve i et akkusativt system, og hvordan akkusative elementer kan overleve i et ikke-akkusativt system, dvs. hvordan to forskellige systemer kan leve side om side.

Det er min hypotese, at russisk hører til en bestemt supertype - kaldet virkelighedsbaserede sprog (se Durst-Andersen 1993/94). Den type sprog manifesterer sprogets fremstillingsfunktion (cf. Bühler 1933), hvor de grammatiske kategorier og sproglige strukturer i det hele taget er indrettet på at afspejle de strukturer, der findes i den referentielle verden. Kort sagt fungerer de sproglige kategorier og strukturer som symboler på selve situationernes eksterne og interne strukturering. Virkelighedsbaserede sprogs væsenskategori er aspekt, der deler situationer i to typer - komplekse situationer, dvs. i begivenhedsstrukturer, og simple situationer, dvs. i tilstande, aktiviteter og processer. Syntaksens rolle inden for denne supertype er direkte determineret af aspektens: den afspejler den interne struktur i den situationstype, som aspektformen allerede har udpeget.

2. Det ikke-akkusative basissystem

2.1. De syntaktiske grund-repræsentationer af tilstande

Lad os betragte de fire sætningsmodeller, der repræsenterer de forskellige tilstandstyper:

- (1) LOKATION:
 SUBJ - VÆRE_{EX} - ADV_L
Knig-a byl-a na stol-e
 bog-N/F var-F på bord-L
 »Bogen var på bordet«

- (2) POSSESSION:
 SUBJ - VÆRE_{EX} - ADV_G
Knig-a byl-a u student-a
 bog-N/F var-F hos studerende-G
 »Den studerende havde bogen«
- (3) EXPERIENS:
 SUBJ - VÆRE_{COP} - ADV_D - PRED_{KF}
Knig-a byl-a student-u nužn-a
 bog-N/F var-F studerende-D nødvendig-F/KF
 »Den studerende behøvede bogen«
- (4) KVALIFIKATION:
 SUBJ - VÆRE_{COP} - PRED_{LF}
Knig-a byl-a trudn-aja
 bog-N/F var-F vanskelig-F/LF
 »Bogen var (en) vanskelig (bog)«

Hvis vi sammenligner (1)-(4) med de tilsvarende danske, så slår det én, at »bog« har samme kodning i russisk, dvs. »bog« står i nominativ og udfylder derfor subjektets plads i alle sætningsmodellerne, medens »bog« har forskellig kodning i dansk, dvs. »bog« er subjekt i (1) og (4), men direkte objekt i (2) og (3). Det vigtige er her, at alle konstruktionerne i russisk er intransitive og at vi ikke finder akkusativ i nogle af de anførte modeller, hvorimod vi har to intransitive og to transitive konstruktioner i dansk.

Det faktum, at det russiske sprog behandler »bog« på samme måde i alle fire modeller, må tages som indicium på, at der findes en generel forklaring. Jeg skal hævde, at det russiske sprog tager sit udgangspunkt i selve situationen, som svarer til en simpel situation, der ikke involverer aktivitet, når vi taler om tilstande. Ser man på (1) kunne man godt få den tanke, at der findes to mulige subjekter, dvs. »bog« eller »bord«, men dette er kun rent teoretiske muligheder. Man skal tænke på, at når en person skal verbalisere en situation, så er hans udgangspunkt ikke situationen i sig selv, men derimod det billede, som han har på sin nethinde. Hvis det drejer sig om lokation som i (1), så har personen et stabilt billede,

hvis syntaks altid vil være den samme: »bog« vil være figur (»perceptuelt topic«) og »bord« vil være grund (»perceptuelt comment«). Hvis det drejer sig om possession som i (2), vil billedets semantik og syntaks være akkurat identisk med (1): billedet vil være stabilt, »bog« vil være figur og »studerende« vil være grund. I forbindelse med eksperiens eller sanseoplevelse i (3) står vi med et problem, idet tilstanden »behøve« ikke kan ses som et fysisk billede - netop pga »studerende«, der er experiencor og derfor ikke har en udvendig, håndgribelig reference, men en ren intern, dvs. mental, reference. »Bog« er sådan set stadig figur - og den eneste mulige kandidat - men pga den manglende grund ved eksperiens-baserede tilstande kan vi ikke bruge hele begrebsparret »figur-grund«. Jeg skal i stedet bruge begrebsparret »del-helhed« (cf. Lakoff 1987). I forbindelse med kvalifikations-baserede tilstande som i (4) står vi med næsten det samme problem. »Bog« er stadigvæk figur, men det er ganske umuligt at forestille sig »en vanskelig bog« som billede. Jeg vil følge Lakoff 1987 igen og anvende begrebsparret »element-mængde« i forbindelse med kvalifikations-baserede tilstande, eftersom (4) netop udsiger, at en bog hører til klassen af vanskelige bøger. Med andre ord indkoder russisk figur/del/element (som samlet kunne kaldes forgrund) som subjekt og tager således udgangspunkt i selve det håndgribelige i situationen og indkoder grund/helhed/mængde (som samlet kunne kaldes baggrund) som determinator. Alt dette står i modsætning til rene akkusative sprog, der her prioriterer mennesket højest og derfor har det som topic, hvis det da er muligt.

Da »bog« står i nominativ i alle fire sætningsmodeller for tilstande, manifesterer »bog« ikke blot den syntaktiske funktion subjekt, men også det, der modsvarer den semantisk set, nemlig den eksistentielle tilstandsrolle (existentiator). Vi kan derfor konkludere, at alle russiske tilstands-sætninger med subjekt, går over flg. udsagnskalkule: *Der eksisterer en simpel situation, der ikke involverer aktivitet, og i denne eksisterer der et X, om hvilket jeg hermed asserterer en tilstandsbeskrivelse q.* Hvis dette er rigtigt, så må nominativ værere en referentiel kasus - den må præsupponere X's eksistens i den situation, der refereres til gennem tilstandsverbet. Dette giver nødvendigvis nogle forudsigelser, hvis sandhedsværdi

kan kontrolleres: (a) Hvis lokations- og possessions-baserede beskrivelser negeres, skulle nominativ være udelukket på forhånd - ganske enkelt fordi negationen vil ramme den benævnedes fysiske eksistens i den pågældende situation, (b) Hvis eksperiens- og kvalifikations-baserede beskrivelser negeres, skulle nominativ være obligatorisk - fordi negationen vil ramme selve oplevelsen eller selve kvaliteten, men ikke genstanden for den manglende oplevelse eller manglende kvalitetstilskrivelse: dens eksistens er præsupponeret. Disse forudsigelser viser sig at holde stik, idet det oprindelige subjekt ryger i genitiv ved lokation og possession (se 5 og 6), hvorved vi får en subjektsløs sætning - det oprindelige subjekt er ligesom blevet inkorporeret i prædikatet, hvorved vi får ekstern negation. Jeg vil kalde dette negerede led i genitiv for **oblikt subjekt** (i tråd med termen oblikt objekt), idet fx »bog« er nævnt af selve lekset, men der er ingen direkte reference til den nævnte bog i den pågældende situation - »bog« har ingen lokal reference. Man kunne sige, at det oblique subjekt i genitiv nævner »bog«, men betegner eller benævner ikke nogen identificerbar bog i den tilstand, der er nævnt af verbet selv. Alt dette sker ikke ved eksperiens og kvalifikation (se 7 og 8).

(5) *NEG LOKATION:*

Knig-i na stol-e net

bog-G på bord-L **NEG/EX/PRÆS**

»Der er ikke nogen bog på bordet«

(»Bogen er ikke på bordet«)

(6) *NEG POSSESSION:*

Knig-i u student-a net

bog-G hos studerende-G **NEG/EX/PRÆS**

»Den studerende har ikke nogen bog/bogen«

(7) *NEG EKSPERIENS:*

Knig-a student-u ne nužn-a

bog-N/F studerende-D **NEG/COP/PRÆS** nødvendig-F/KF

»Den studerende behøver ikke bogen«

(8) *NEG* KVALIFIKATION:*Knig-a ne trudn-aja*bog-**N/F** *NEG/COP/PRÆS* vanskelig-**F/LF**

»Bogen er ikke (en) vanskelig (bog)«

Så i modsætning til dansk, som skelner mellem possession og eksperiens på den ene side (dvs. transitive konstruktioner med leksikalske verber), og lokation og kvalifikation på den anden side (dvs. intransitive konstruktioner med leksikalske eller ikke-leksikalske verber), skelner russisk mellem lokation og possession på den ene side og eksperiens og kvalifikation på den anden. De første to tager sig af den eksterne virkelighed og har eksistens-byt' som udtryk for den eksterne reference, medens de to andre tager sig af den interne virkelighed og har copula-byt' som udtryk for den interne reference. Inden for ekstern reference er possession markeret mht. besjælethed, medens lokation er umarkeret. Inden for intern reference er kvalifikation markeret m.h.t. element-mængde relation (**LangF**formen er ugrammatisk, hvis genstanden ikke kan ses som værende medlem af sin egen naturlige klasse, cf. Babby 1975), hvorimod **KortF**formen er umarkeret (se 9 og 10).

(9) *Russkij jazyk Ø truden-Ø*Russisk sprog er vanskelig-**KF**(10) *Russkij jazyk Ø trudn-yj*Russisk sprog er vanskelig-**LF**

(9) tager sig af afsenders egen oplevelse af at lære russisk - det er simpelthen hævdet, at afsender føler, at russisk er svært at lære. (10) er tvetydig i præsens, hvor nominativ er den eneste mulighed. Det kan enten være en karakteristik af det russiske sprog eller en kategorisering, hvor det er hævdet, at russisk hører til klassen af vanskelige sprog. I præteritum må man vælge mellem karakteristik (dvs. nominativ) eller kategorisering (dvs. instrumentalis). Dette er grunden til, at man ikke kan sige *On byl *orlom/I* »Han var en ørn«, men må sige *On byl orel/N*, dvs. han var virkelig god - man kan ikke kategorisere en mand som en ørn, men udmærket karakterisere ham som en sådan.

Opsummering: Alt, hvad der er placeret på et sted, ejet af nogle, oplevet eller tilskrevet en kvalitet, manifesterer den eksistentielle tilstandsrolle, dvs. existentiator-rolle, på det overflade-semantiske niveau (der modsvarer figur i den grund-situationelle struktur) og subjektsfunktionen på det overflade-syntaktiske niveau (der modsvarer q-tema i den grund-propositionelle struktur). At det er nødvendigt at skelne imellem fire forskellige semantiske og syntaktiske strukturer inden for tilstandsverberne fremgår først, når man betragter verbet selv eller dets determinator (her brugt som en fællesterm for komplement i forbindelse med tilstandsbeskrivelser). Lokation og possession har begge eksistensverbet-byt' og kræver et adverbial, der enten repræsenterer den semantiske rolle lokation (signaleret af lokativ kasus) eller possessor (signaleret af genitiv kasus). Eksperiens og kvalifikation har begge copula-byt' og kræver et prædikativ - enten i kortform (KF) med en fakultativ experiencor i dativ eller langform (LF) med et obligatorisk valg mellem nominativ og instrumentalis i præteritum. Det betyder, at alle de basale sætningskonstruktioner er intransitive, alle de syntaktiske funktioner, dvs. subjekt, adverbial og prædikativ (i modsætning til direkte og indirekte objekt) er statiske, og alle de semantiske roller, dvs. existentiator (=Nominativ), lokation (=Lokativ), possessor (=Genitiv), experiencor (=Dativ) og kvalitet (i modsætning til agens, patiens og recipiens) er tilsvarende statiske.

2.2. De syntaktiske grund-repræsentationer af aktiviteter

Størstedelen af aktivitetsverberne er klart intransitive imperfektive verber: nogle er monovalente, fx *plakat'* »græde«, *blestet'* »skinne«, *bolet'* »gøre ondt«, *škol'ničat'* »opføre sig som en skole-dreng/skolepige, etc., andre er divalente verber, der enten kræver et adverbial i akkusativ, fx *idti kuda-nibud'* »være på vej et eller andet sted hen gående«, eller i lokativ, fx *xodit' gde-nibud'* »gå rundt på et eller andet sted«, eller et oblikt objekt i genitiv, fx *iskat'* »søge efter noget«, *stesnjat'sja* »være genert overfor noget«, etc., i dativ, fx *aplodirovat'* »klappe ad nogen«, *sodejstvovat'* »bidrage til noget«, eller i instrumentalis, fx *upravljat'* »styre«, *dirižirovat'* »dirigere«, etc. En mindre gruppe af aktivitetsverber består af verber, der enten obligatorisk (se 11 og 12) eller fakultativt (se 13) tager et objekt i akkusativ.

- (11) *On-a nes-l-a malyš-a domoj*
 pron-F bære/IPF-PRÆT-F barn-A hjem
 »Hun var ved at bære barnet hjem«
- (12) *On-Ø čita-l-Ø stat'-i tri čas-a*
 pron-M læse/IPF-PRÆT-M artikel-Apl tre/Asg time-Gsg
 »Han sad og læste artikler i tre timer«
- (13) *On-i tanceva-l-i val's-Ø*
 pron-pl danse/IPF-PRÆT-pl vals-A
 »De dansede (en) vals«

Det er selvfølgelig ubestrideligt, at (11), (12), og (13) involverer et objekt i akkusativ, men spørgsmålet er, om dette objekt er et direkte objekt og om verbet er transitivt. I overensstemmelse med Durst-Andersen 1992:67ff, hvor det blev påvist på rent russisk materiale, at der er en klar korrelation mellem distinktionen handling vs. ikke-handling og distinktionen transitivitet vs. intransitivitet, og i overensstemmelse med Durst-Andersen & Her-slund (in press), hvor det vises ud fra en helhedsanalyse af danske alternationer, at alle handlingsbeskrivelser bliver til ikke-handlingsbeskrivelser ved intransivering, og at alle ikke-handlingsbeskrivelser bliver til handlingsbeskrivelser ved transivering, skal jeg nedenfor argumentere for, at ovenstående eksempler alle refererer til aktiviteter og derfor er intransitive - til trods for at de er transitiv-lignende.

(11) kan udelukkende referere til en aktivitet; for at kunne referere til en handling skal man enten bruge (a) *Ona otnosila (ipf) malyša domoj*, eller (b) *ona otnesla (pf) malyša domoj*, hvor (a) præsenterer handlingen SHE BRING INFANT HOME som en proces, dvs. som en aktivitet, der har en tilstand som sit mål, og (b) præsenterer den som en begivenhed, dvs. som en (ny) tilstand kauseret af en aktivitet. Dette betyder, at både (a) og (b) indeholder en tilstandsbeskrivelse, dvs. INFANT EXIST ON HOME-LOCATION, som er asserteret i (b), men er behandlet som en standard implikatur i (a), dvs. modtager skal selv finde ud af, om tilstandsbeskrivelsen er sand eller falsk på taletidspunktet. I (11)

er der ganske enkelt ingen tilstandsbeskrivelse at tage stilling til og derfor vil spørgsmålet, om barnet var, har været eller er hjemme, aldrig komme på tale i taleøjeblikket. Det var så verbalklasseproblematikken - nu til spørgsmålet, om hvorfor *malyš* står i akkusativ, og hvor det i det hele taget kommer fra, nu når det ikke kan komme fra en grund-proposition *q*. Jeg vil hævde, at en hvilken som helst aktivitet bliver produceret på baggrund af en tilstand - således skal vedkommende i (11) have barnet hos sig, for at man overhovedet kan hævde, at en bære-aktivitet er tilfældet. Med andre ord implicerer (11) ikke den selvstændige tilstandsbeskrivelse INFANT EXIST ON HOME-LOCATION, der modsvarer en selvstændig grund-situation, men implicerer nødvendigvis INFANT EXIST WITH X - denne tilstand er en forudsætning for overhovedet at kunne bære og er derfor en intern bestanddel af selve aktivitetsbeskrivelsen - kaldet dennes entailment-struktur - ligesom den er en nødvendig bestanddel af billedet, der svarer til grund-situationen at bære nogen: billedet vil være ustabil, men relationen mellem mor og barn vil være den samme stabile, så længe moderen bærer barnet. Denne entailment-struktur, dvs. Y EXIST WITH X, forklarer således, at *malyša* er afledt fra et andet sted end *malyša* i en af de to mulige handlingsbeskrivelser (cf. ovenfor). Vi har dog stadigvæk ikke forklaret, hvorfor så begge står i netop akkusativ og ikke i en anden kasus: da de kommer fra forskellige steder, kunne man godt have forestillet sig, at det havde udmøntet sig i forskellige kasusudtryk - nu da russisk har flere kasus til sin rådighed. Jeg skal ikke foregribe begivenhedernes gang, men blot sige, at ikke kun nominativ, men også akkusativ er en referentiel kasus, hvorimod alle andre, dvs. alle oblique kasus, er non-referentielle, dvs. deltagerne der omtales indgår ikke i den aktivitetssituation, som (handlings)verbet benævner. Eftersom INFANT i (11) er tilstede i den situation, der refereres til af verbet - faktisk er INFANT en nødvendig bestanddel af selve bære-aktivitetssituationen - kunne der aldrig være brugt en oblique kasus, men udelukkende en referentiel kasus, dvs. nominativ eller akkusativ. Og da nominativ altid bruges i subjektfunktionen, er der kun akkusativ tilbage. Da INFANT således er brugt referentielt, så vil termen inkorporeret objekt som i typen »læse bøger« ikke være adækvat. Jeg skal i stedet bruge den syntaktiske term **internt**

objekt og den semantiske term aktivitets-specifikator, dvs. INFANT specificerer bære-aktiviteten som »A SPECIFIC INFANT-CARRYING ACTIVITY«.

(12) er i virkeligheden tvetydig, idet den enten kan læses som en aktivitetsbeskrivelse, dvs. han producerede tre timers artikel-læsningsaktivitet, eller som en handlingsbeskrivelse, dvs. han producerede tre timers læse-aktivitet med det formål, at artiklerne skulle eksistere for ham som en oplevelse. Tvetydigheden opløses, hvis vi bruger de modsvarende perfektive verber. De er homonyme, men adskiller sig netop syntaktisk fra hinanden, hvilket tages som tegn på deres forskelligartede semantik (se 14 og 15).

(14) *On pročitál (pf/handlingsverbum) stat'i za tri časa*

(15) *On pročitál (pf/aktivitetsverbum) stat'i celye tri časa*

(14) repræsenterer en hel normal transitiv sætning, der indeholder et perfektivt handlingsverbum, hvor det er ugrammatisk at bruge såkaldte durative adverbialer i akkusativ. (14) kan parafraseres på flg. måde:

(14') He produced a reading-activity.

It was sufficient after three hours.

The articles exist for him as an experience.

(14) implicerer ikke, at selve læseaktiviteten tog hele tre timer, kun at der var tre timer mellem aktivitetens start og slut: han kan således have hvilt sig i 1/2 time og været nede efter cigaretter i ti minutter inden for de 3 timer. (15) repræsenterer derimod en sætning, der kun rent overfladisk ligner en transitiv. Her kan/skal man bruge et durativt adverbial i akkusativ. Vi har at gøre med et perfektivt verbum, men ikke et handlingsverbum. Det er et aktivitetsverbum med den syntaks, som er karakteristisk for den verbal-klasse. (15) kan parafraseres på flg. måde:

(15') He produced three hours' article-reading activity

(14) er med andre ord en transitiv sætning, hvor det direkte objekt kan spores tilbage til, hvad jeg kalder q-tema, dvs. til det underliggende subjekt i den grund-proposition, som indeholder tilstandsbeskrivelsesdelen i selve handlingsbeskrivelsen (cf. 14'). (15) er ikke en transitiv sætning: *stat'i* er internt objekt og aktivitets-specifikator - leddet kan spores tilbage til selve aktivitetsbeskrivelsens entailment-struktur (ARTICLES EXIST WITH HIM). Dets semantiske rolle er her rent statisk.

I modsætning til *čitat'* »læse«, som kun giver mening, hvis vi opstiller en transitiv variant (handlings verbet) og en intransitiv variant (aktivitets verbet), er *tancevat'* i (13) et ganske almindeligt aktivitetsverbum. Det kan bruges objektløst og udvides med objekt. I sidste tilfælde specificerer objektet så blot aktiviteten, in casu som valse-aktivitet. Målet er ikke, at en eller flere valse skal eksistere »on world-location«, for valsen eksisterer i det øjeblik parret tager de første skridt. Sagt på en anden måde er *val's* ikke direkte objekt, men internt objekt, og således heller ikke patient, der lider under parrets aktivitet, men derimod aktivitets-specifikator, dvs. *val's* specificerer selve danse-aktiviteten.

Det er meget vigtigt at understrege, at denne analyse bekræftes af forskellige andre faktorer. Før det første kan verbalerne under (11) og (13) ikke danne analytisk passiv; fysisk kan det selvfølgelig godt lade sig gøre, men resultatet er stærkt »odd-sounding« og kan karakteriseres som ugrammatisk (cf. *malyš byl nesen domoj mater'ju*). Typen repræsenteret af *čitat'/pročitat'* »læse som et aktivitetsverbum) kan næppe passiveres, selv om det selvfølgelig er svært at afgøre, når vi har at gøre med homonymer. Selv om det som hovedregel kun er perfektive og transitive verber, der danner en analytisk passiv, så er det vigtigt at nævne, at såkaldte Aktionsartsverber, dvs. perfektive verber afledt af aktivitets- og tilstandsverber ved hjælp af aspektdannelsespræfikser og -suffiks, på ingen måde deltager regelmæssigt i passivdannelse. Jeg vil hævde, at dette kun kan forklares ved at gå ud fra, at perfektive Aktionsartsverber er aktivitetsverber og intransitive. Heraf følger, at de imperfektive simplex-verber, som de perfektive Aktionsartsverber er afledt af, også må være aktivitetsverber og intransitive.

For det andet er der ingen af disse verbaltyper, der er nævnt under (11), (12), og (13), der kan få objektet i genitiv ved negation (**Oni ne tancevali val'sa*) sådan som det ellers er muligt ved almindelige transitive verber (*On ne polučil pis'ma*). Forklaringen på dette fænomen er, at siden interne objekter er referentielle - dvs. deres eksistens er præsupponeret - så er det logisk set umuligt at få et internt objekt i genitiv ved negation, da dette ville betyde en benægtelse af noget allerede præsupponeret.

Opsummering: Alle de syntaktiske grund-repræsentationer af aktiviteter går nødvendigvis over flg. udsagnskalkule: *Der eksisterer en simpel situation, der involverer aktiviteten, og i denne eksisterer der et X, om hvilket jeg hermed assenterer en aktivitetsbeskrivelse p.* X vil altid være subjekt og vil altid udføre aktivitetsrollen, dvs. aktivator-rollen. Det interne objekt, som på overfladen ligner det direkte objekt, kan føres tilbage til det underliggende subjekt i aktivitetsbeskrivelsens entailment-struktur. Således kan man også sige, at det interne objekt i en vis forstand manifesterer existentiator-rollen, som vi fandt var den eneste semantiske rolle for subjekt ved tilstandsverber. Dette svarer også fint til, at det, der er nævnt af det interne objekt, er præsupponeret eksisterende i den situation, der er benævnt og nævnt af verbet. Dette er en vigtig pointe, eftersom alle oblikke objekter synes at nævne personer eller ting som ikke er tilstede i den aktivitetssituation, der benævnes af de forskellige (andre) intransitive aktivitetsverber (se ovenfor). Disse oblikke objekter kan således ikke spores tilbage til entailment-strukturen - de er ikke nødvendige eller en indre del af den situation, der refereres til af verbet. Med andre ord er alle interne objekter referentielle i den specifikke betydning af ordet, der blev introduceret ovenfor (hvorved vi får en skelnen mellem lokal reference og global reference), medens alle oblikke objekter er non-referentielle, dvs. de kan være tilstede i en situation eller blot helt generelt (**global reference**), men ikke i den aktivitetssituation, der refereres til gennem verbet (**lokal reference**).

3. Det akkusative basissystem

3.1. De syntaktiske grund-repræsentationer af handlinger

Vi har netop set, at tilstands- og aktivitetsverbernes syntaks og

semantik går tilbage til henholdsvis den grund-propositionelle og grund-situationelle struktur, hvor der skelnes mellem henholdsvis q- og p-tema på den ene side og existentiator og aktivator på den anden side. Kort sagt er den syntaktiske og semantiske overfladestruktur nøjagtig lig med dybdestrukturen. Lad mig eksplicitere det nærmere ved at bruge eksemplet *Han har en bil*. I denne sætning er *han* possessor og *bil* possessum, men derudover er *han* også *controller*, dvs. potentiel agent, og *bil* er *controlled*, dvs. potentiel patient. Dette dobbelte sæt af semantiske roller, dvs. et statisk sæt og et dynamisk sæt, er netop karakteristisk for akkusative sprog, der baserer deres syntaks på sætningssemantikken, dvs. på de dynamiske hovedroller agent og patient. Dette dobbelte sæt ses ikke inden for de russiske tilstands- og aktivitetsverber, der netop er gennemgået - her finder vi kun den propositionelle semantik afspejlet - her er den propositionelle semantik ganske enkelt selve sætningens semantik.

Eftersom handlingsverber består af et aktivitetsverbs indhold og et tilstandsverbs indhold, og eftersom et perfektivt handlingsverbum asserterer tilstandsbeskrivelsen og præsupponerer aktivitetsbeskrivelsen, medens det imperfektive handlingsverbum asserterer aktivitetsbeskrivelsen og behandler tilstandsbeskrivelsen som en standard implikatur - her skulle det gerne fremgå, at russisk tager hensyn til de grund-propositionelle strukturer - kunne man forestille sig, at handlingsverbernes syntaks var styret af de samme strukturer. Fra ergative sprog (se fx DeLancey 1981), der som oftest har den samme aspektuelle distinktion som i det russiske sprog, og som obligatorisk har grundlagt handlingsverbernes syntaks på denne forskel, ved vi, hvordan en sådan syntaks skulle have set ud. I så fald skulle russisk have haft forskellige syntaktiske strukturer for henholdsvis perfektive og imperfektive verber (hvilket er prototypen for ergative sprog) eller også have behandlet begge strukturer perfektivt. I det ene og det andet tilfælde ville vi have haft en struktur, hvor det direkte objekt i akkusative sprog ville være, hvad jeg kalder tematisk subjekt, dvs. temaet i tilstandspropositionen ville dukke op på overfladen i akkurat samme skikkelse, og det transitive subjekt ville være, hvad jeg kalder topikalt subjekt, dvs. det kommer af tema i aktivi-

tetsbeskrivelsen, men er også samtidig topic for hele udsagnet (der jo som nævnt består af to deludsagn ved handlingsverber). I russisk finder vi slet ikke den slags strukturer med to forskellige subjekter i samme sætning. Perfektive og imperfektive verber behandles syntaktisk ens, og det direkte objekt behandles syntaktisk set på samme måde i russisk som det behandles i engelsk og tysk, og ikke som i baskisk, hindu eller grusisk, der alle er ergative sprog. Da dette er tilfældet, står vi overfor en anden syntaks end den vi mødte inden for ikke-handlingsverber. Jeg skal hævde, at handlingsverbernes basale syntaks og semantik hidrører fra, hvad jeg kalder ACTION FRAME (se Durst-Andersen 1992):

X BRING Y TO Z VIA M

hvor X = agens, Y = patiens, Z = recipiens, og M = middel

Ligesom en handling er et konstrukt, dvs. et samlebegreb for begivenheder og processer, er handlingsrammen et rent teoretisk produkt, som ikke kan siges at have en genpart i den referentielle virkelighed. Her finder man nemlig kun handlingens manifestationer - begivenheden og processen. I handlingsrammen er alle roller dynamiske - dem vil jeg kalde participantroller - og der skelnes ikke mellem personer, der har forsøgt at dræbe en anden, eller personer, der virkelig dræbte en anden, og således heller ikke mellem personer, der blot led, men ikke døde, og personer, der virkelig døde af aktiviteten. Dette er vigtigt for at kunne forstå, at handlingsrammen faktisk springer en skelnen over, som vi ellers anser for væsentlig i det virkelige liv, og som altså manifesterer sig som en aspektuel skelnen i russisk og en syntaktisk skelnen i ergative sprog.

De semantiske roller svarer til specifikke syntaktiske funktioner og til specifikke kasus i russisk:

Agens = Subjekt = Nominativ
 Patiens = Direkte Objekt = Akkusativ
 Recipiens = Indirekte Objekt = Dativ
 Middel = Adverbial = Instrumentalis

I russisk er det vigtigt at skelne mellem X BRING Y **INTO** Z VIA M, hvor INTO Z manifesterer sig som retningsadverbial i akkusativ, og X BRING Y **TO** Z VIA M, hvor TO Z manifesterer sig som indirekte objekt i dativ (se 16 and 17).

(16) *Syn-Ø otvez-Ø-Ø mam-u na stancij-u*
 søn-N bringe-PRÆT-M moder-A til station-A
 »Sønnen kørte moderen til stationen«

(17) *Syn-Ø podari-l-Ø mam-e cvet-y*
 søn-N give-PRÆT-M moder-D blomster-Apl
 »Sønnen gav moderen blomster«

(16) illustrerer lokationsbaserede handlingsverbers syntaks, medens (17) illustrerer possessionsbaserede handlingsverbers syntaks. Ved experiensbaserede verber kan både besjælede og ubesjælede entiteter optræde i recipientrollen og udfylde det indirekte objekts plads (se 18 og 19).

(18) *On-Ø učit učënik-ov matematik-e*
 han-N lære/3sgPRÆS elev-Apl matematik-D
 »Han lærer eleverne matematik«

(19) *On-Ø prepodaet student-am matematik-u*
 han-N lære/3sgPRÆS studerende-Dpl matematik-A
 »Han lærer de studerende matematik«

I (18) drejer det sig om den almindelige folkeskole, hvor eleverne behandles som patient og matematik som mål, dvs. matematik modtager eleverne. I (19) drejer det sig om gymnasium og universitet, hvor matematik er patienten og de studerende er recipienten, dvs. de studerende modtager matematikken.

Skønt handlingsverbernes grundsyntaks baserer sig på et akkusativt system og således indeholder »akkusative mærkevarer« som transitivering af intransitive aktivitetsverber ved præfigering, intransitivering af transitive handlingsverber ved suffikset -sja, og passivering af transitive verber (primært perfektive), rummer det

mange specialiteter i forhold til andre akkusative sprog. Lad os se på disse en for en.

3.2. De ikke-akkusative elementer ved handlingsverberne

3.2.1. Passiv

Subjektet i en »akkusativ« passivkonstruktion fortolkes normalt som patient, dvs. som bærer af en dynamisk rolle, der lider under en aktivitet. I *Er wurde getötet* og i *He was killed* behandles subjektet ens, dvs. som noget dynamisk, selv om der er tale om to forskellige typer hjælpeverber - *werden*, der er et dynamisk verbum, og *be*, der er et stativt verbum. Den semantiske rolle ændres ikke, selv om tempusform eller aspekform ændres. I russisk afleder man syntetiske passivformer af imperfektive verber ved hjælp af suffikset *-sja* og analytiske passivformer af perfektive verber. Begge optræder i både præsens og præteritum (se 20, 21, 22, og 23).

- (20) *dom-Ø stro-it-sja raboč-imi*
 hus-N bygge/IPF-PRÆS-PASS arbejder-Ipl
 »Et hus bliver bygget af nogle arbejdere«
- (21) *Dom-Ø stroi-l-Ø-sja raboč-imi*
 hus-N bygge/IPF-PRÆT-M-PASS arbejder-Ipl
 »Et hus blev bygget af nogle arbejdere«
- (22) *Dom-Ø Ø postroe-n-Ø raboč-imi*
 hus-N være-PRÆS bygge/PF-PASS-M arbejder-Ipl
 »Huset er/blev bygget af arbejderne«
- (23) *Dom-Ø by-l-Ø postroe-n-Ø raboč-imi*
 hus-N være-PRÆT-M bygge/PF-PASS-M arbejder-Ipl
 »Huset var/blev bygget af arbejderne«

Pointen er, at det russiske subjekt ikke bærer samme rolle. I (20) og (21) optræder *dom* »hus« i aktivator-rollen, ganske enkelt fordi imperfektive verber assenterer en aktivitetsbeskrivelse, medens *dom* »hus« i (22) og (23) optræder i existentiator-rollen, hvilket gerne skulle fremgå af flg. parafrase af såvel (22) og (23):

(24') **The house exists/existed on location because of an activity produced by workers**

Dette er tilfældet, fordi det perfekte verbum asserterer tilstandsbeskrivelsen. Med andre ord er disse to passivkonstruktioner ikke dannet ved at »passivere« handlingsrammen, dvs. Y IS BROUGHT TO Z BY X/VIA M, men er dannet med udgangspunkt i de strukturer, som aspekt opererer på, dvs. på den grund-propositionelle struktur, hvor der kun skelnes mellem aktivitets- og tilstandsbeskrivelser.

3.2.2. *Aktive passiv-lignede konstruktioner*

Det russiske sprog råder over en række strukturer, der er rent aktive, men som altid må oversættes med en tilsvarende passiv i dansk eller engelsk (se 25 og 26).

- (25) *Ego ubi-l-o granat-øj*
han-Asg dræbe/PF-PRÆT-NEUT granat-Isg
»Han blev dræbt af en granat«
- (26) *Ego ubi-l-i granat-øj*
han-Asg dræbe/PF-PRÆT-pl granat-Isg
»Han blev dræbt af en granat«

Deres semantik kan gengives ved flg. parafraser:

- (25') He suffered from a non-agent-specifiable event of killing involving a grenade as instrument
- (26') He suffered from an agent-specifiable event of killing involving a grenade as instrument

(25) som illustrerer en såkaldt upersonlig, dvs. en subjektløs sætning, kan kun bruges ved determinerede (natur) begivenheder, hvor agentens aktivitet er helt uobserveret eller slet ikke kan siges at indeholde en human agens - hvorfor både (27) og (28) ugrammatiske.

(27) **Ego ubilo vragami*
han/Asg dræbe-PRÆT-NEUT fjende/Ipl

(28) *Ego ubilo palkoj
han/Asg dræbe/PRÆT/NEUT kæp/Isg

Den semantiske natur bag akkusativ fremgår indirekte ved at sammenligne (25) med (29), der har et refleksivt verbum.

(29) *On-Ø ubi-l-Ø-sja granat-oj*
han-Nsg dræbe/PF-PRÆT-M-REFL granat-Isg
»Han blev dræbt af en granat«

(29) siger explicit, at begivenheden var »world-desired« ligesom i (25), men også at den fandt sted *medens han var ved at gøre noget, der i en eller anden forstand havde noget at gøre med instrumentet*, hvilket er det modsatte af (25), hvor det ligger implicit, at han ikke gjorde noget som helst, da begivenheden pludselig indtraf. Således genfinder vi endnu engang den førmtalte aktivator-rolle ved nominativ (29) og existentiator-rolle ved akkusativ (25), som ikke findes i akkusative sprog, men snarere i såkaldte aktive sprog (se fx Klimov 1977).

3.2.3. Negation

Negation kan tvinge det direkte objekt i akkusativ til at blive oblikt ved at ryge i genitiv (se 30).

(30) *On-Ø ne polučil pis'm-a*
han-Nsg NEG modtage/PF brev-Gsg
»Han modtog ikke noget brev«

Genitiven er helt obligatorisk, hvis der slet ikke er noget at referere til, dvs. hvis der ikke er noget, der kan indsættes på q-temaets plads i udsagnskalkulen: *Der eksisterer et brev om hvilket jeg hermed assenterer en tilstandsbeskrivelse q*. Hvis dette er muligt, får man automatisk akkusativ (se 31).

- (31) *On-Ø ne polučil pis'm-o*
 han-Nsg NEG modtage/PF brev-Asg
 »Han modtog ikke brevet«
- (30) kan minde om en slags inkorporeret konstruktion, men er det ikke. Bemærk, at »læse bøger« og »ryge pipe« involverer referentielle objekter set ud fra det russiske sprog (der indgår nemlig nogle bøger og en pipe i de benævnte aktiviteter). Derudover ser det ud til at være en generel regel, som også tvinger subjekter i nominativ til at blive oblikke subjekter i genitiv (se 32 og 33, cf. Babby 1980).
- (32) *Izmenenij-a ne nabljuda-l-i-s'*
 forandring-Npl NEG observere/IPF-PRÆT-pl-REFL
 »Forandringerne blev ikke observeret«
- (33) *Izmenenij-Ø ne nabljuda-l-os'*
 forandring-Gpl NEG observere/IPF-PRÆT-NEUT-REFL
 »Der var ingen forandringer at observere«

3.2.4. Oblikke objekter

Mange objekter, der behandles som direkte objekter i ordinære akkusative sprog, optræder i en oblik kasus i russisk, dvs. i genitiv, dativ eller instrumentalis. Et studium af det russiske præpositionalsystem afslører, at alle præpositioner, der styrer akkusativ, er [+kontakt], hvorimod alle, der styrer oblikke kasus, er [-kontakt]. (Et parameter, som indgik på en fremtrædende plads i Hjelmslev's kasusteori, se Hjelmslev 1935/37). Lad mig give nogle illustrative eksempler.

- (34) *On edet čerez gorod (A)*
 »Han kører gennem byen«
- (35) *On edet mimo goroda (G)*
 »Han kører forbi byen«
- (36) *Emu ujtj v desjat' (A)*
 »Han må gå klokken 10«

- (37) *Emu ujti k desjati (D)*
»Han må gå inden klokken 10«
- (38) *On za prezidenta (A)*
»Han er/går ind for præsidenten«
- (39) *On idet za prezidentom (I)*
»Han går bag præsidenten«

I (34), (36), og (38) bruges akkusativ, fordi der er tale om kontakt, medens der bruges en oblik kasus i (35), (37), og (39), fordi der er tale om ikke-kontakt mellem den participant, der benævnes af subjektet, og den entitet, der benævnes af den oblikke kasus. Distinktionen kontakt vs. ikke-kontakt ser ud til at være afledt af det generelle princip om referentialitet/ikke-referentialitet, eftersom alle ikke-oblikke objekter (dvs. alle objekter, der står i akkusativ) kræver lokal reference, hvorimod alle oblikke objekter ikke gør det. I virkeligheden synes det som om, at alle partipan-ter, der ikke tager del i den aktivitetssituation, der er nævnt og samtidig benævnt af handlingsverbet, ikke kan optræde i akkusa-tiv - der er en referential kasus akkurat som nominativ - men automatisk sættes i en anden kasus (ligesom alle præpositioner, der betegner ikke-kontakt, styrer en oblik kasus). Lad os se på nogle eksempler, der kan anskueliggøre dette fænomen (se 40, 41, og 42).

- (40) *On izbežal opasnostej (G)*
»Han undgik alle farer«
- (41) *On izmenil žene (D)*
»Han bedrog sin kone«
- (42) *On risknul svoej žizn'ju (I)*
»Han risikerede sit liv«

(40) viser hvad jeg kalder **den distanceredes rolle**, (41) **male- eller benefaktiv rollen**, og (42) **offerets rolle**. Alle disse roller er specifikke manifestationer af en og samme makro-rolle, der

kaldes **den indirekte patient rolle** i modsætning til **den direkte patient rolle**, der modsvares udtryksmæssigt af akkusativ. I alle tre eksempler er partcipanten, der optræder i den oblikke kasus, ikke direkte påvirket af subjektets aktivitet, men kun indirekte, dvs. gennem dennes aktivitet. Agent og patient er ikke i direkte kontakt, men kun i indirekte kontakt gennem agentens aktivitet. Bemærk, at alle verber, der styrer en oblik kasus, hører til de såkaldte »affective verbs«, hvilket betyder, at alle såkaldte »effective verbs« kræver et direkte objekt i akkusativ.

4. Akkusative elementer ved ikke-handlingsverber

Som allerede omtalt i indledningen findes der også akkusative elementer i det ikke-akkusative system - akkurat som der findes ikke-akkusative elementer i det akkusative system. Med andre ord er der kommet en transitiv tankegang ind i den eksisterende intransitive (se 44 og 45 og sammenlign med 43).

- (43) *Dorog-a Ø mne vidn-a*
vej-N/F være/PRÆS jeg/Dsg synlig-KF/F
»Jeg kan se vejen«
- (44) *Ja viž-u dorog-u*
jeg/N se-1sg vej-Asg
»Jeg kan se vejen«
- (45) *Dorog-u Ø mne vidn-o*
vej-Asg være/PRÆS jeg/Dsg synlig-KF/NEUT
»Jeg kan se vejen«

I (43) har vi at gøre med den oprindelige intransitive konstruktion, i (44) og (45) med transitive konstruktioner: (44) indeholder et transitivt tilstandsverbum, (45) et såkaldt modalprædikat, som kan tage et direkte objekt i moderne russisk talesprog (ligesom slyšno »hørlig«, nužno »nødvendig«, žutko »bange«, etc). På den måde har russisk tre konstruktioner til at gengive verbalindholdet »at se noget«. De er ikke synonyme. (43) har vejen som topic og siger således, at en person har en visuel oplevelse af denne, (45) har den lokalitet, hvor afsender enten alene eller sammen

med et uspecificeret antal andre står, som topic, og den asserterer i virkeligheden, at det er muligt at lade vejen lide under en visuel oplevelse fra det pågældende sted. Derfor optræder (45) oftest med *otsjuda* »herfra«. Begge er totalt statiske set ud fra experiencors synspunkt. (44) har selve subjektet som dets topic, og det er hævdet, at personen har en visuel oplevelse af vejen - ligesom i de to andre - men samtidig er det hævdet, at personen kontrollerer sin oplevelse - hvilket betyder, at han faktisk gør noget - og derfor at »vejen« faktisk lider under subjektets kontrolleren. Hvis man negerer disse tre konstruktioner, er resultatet konstruktioner som (46), (47), og (48) eller (49) og (50).

(46) *Doroga mne ne vidna*

(47) *Ja ne vižu dorogu*

(48) *Dorogu mne ne vidno*

(49) *Dorogi (G) mne ne vidno*

(50) *Ja ne vižu dorogi (G)*

De to sidstnævnte eksempler hævder, at det ikke er muligt at se nogen vej, fordi der ikke er nogen vej. Vi får non-referentielt objekt og konstruktionen er detransitiverende. Forskellen mellem (49) og (50) er, at (50) præsupponerer, at personen gør noget for at få øje på noget - den præsupposition må være knyttet til verbets transitivitet, da dette er det eneste, der ikke kan negeres i sætningen.

5. Det udvidede og samlede system

Selv om det således er muligt at betragte den russiske syntaks som delt i to systemer, så ser det ud til, at det er muligt at få begge systemer under een og samme hat, fordi alternationerne ikke blot berører dele, men det ganske system. Det er min overbevisning, at russisk syntaks er special-indrettet til at afspejle den interne struktur ved de situationer, som henholdsvis perfektiv og imperfektiv aspekt har udstukket. Det vil sige, at hvis situatio-

nen, der skal refereres til, ikke passer til udsagnskalkulen »der eksisterer en situation og i denne eksisterer der et X, om hvilket jeg hermed asserterer...« men derimod til »Der eksisterer en situation, om hvilken jeg hermed asserterer ...«, så vil verbet være avalent og resultatet vil være en subjektløs sætning (se 51, 52, og 53).

(51) *xolodno*
»Det er koldt«

(52) *Vesna*
»Det er forår«

(53) *paxnet*
»Det lugter«

Hvis der er en intern struktur i den situation, der skal refereres til, vil man få mindst en monovalent struktur, og kasusformen vil vise den status, som entiteten har i den pågældende situation (se 54, 55, 56, og 57).

(54) *Mne (D) xolodno*
»Jeg fryser« (Experiencor)

(55) *On (N) paxnet*
»Han lugter« (Producent)

(56) *Paxnet (I) senom*
»Der lugter af hør« (kilde)

(57) *Menja (A) tošnit*
»Jeg har kvalme« (Direkte Patient)

Hvis den pågældende situation har en intern struktur i sin prototype-situation, men der er en tom plads i den specifikke situation, der skal refereres til, så bliver nominativ og akkusativ automatisk erstattet med genitiv (cf. 30 og 33).

Henvisninger

- Babby, Leonard H. 1975. A transformational grammar of Russian adjectives. The Hague: Mouton.
- . 1980. Existential sentences and negation in Russian. Ann Arbor: Karoma.
- Bühler, Karl. 1975 [1933]. Sprachtheorie. Die Darstellungsfunktion der Sprache. Stuttgart: Gustav Fischer Verlag.
- DeLancey, Scott. 1981. An interpretation of split ergativity and related patterns. *Language* 57.627-57.
- Durst-Andersen, Per. 1992. Mental grammar. Russian aspect and related issues. Columbus, Ohio: Slavica Publishers, Inc.
- . 1993/94. Sproglige supertyper. *Sprint* 2/1993:25-29, og 1/1994:6-18.
- , & Michael Herslund. (in press). The syntax of Danish verbs: lexical and syntactic transitivity. Content, expression, and structure: *Studies in Danish Functional Grammar*, ed. by E. Engberg-Pedersen et al..
- Hjelmslev, Louis. 1935/37. La catégorie des cas. *Étude de grammaire générale*. München 1972.
- Klimov, G.A. 1977. Tipologija jazykov aktivnogo stroja. Moskva: Nauka.
- Lakoff, George. 1987. *Women, fire, and dangerous things: What categories reveal about the mind*. Chicago: University of Chicago Press.